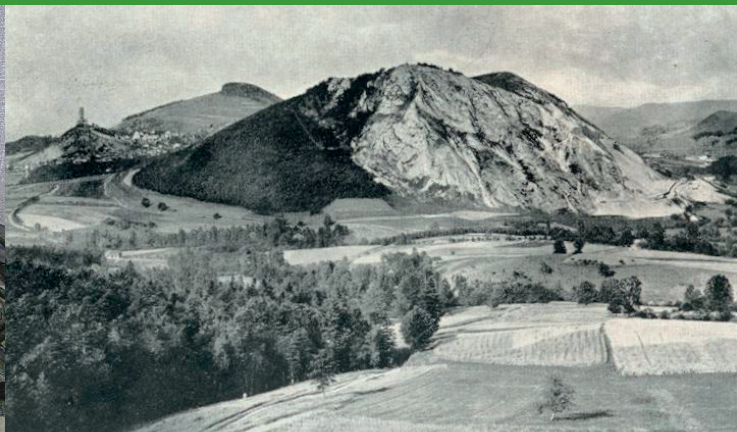

jeskyně Šipka

část bronzových pokladů (Muzeum Novojičínka)

pohled na Kotouč v roce 1898

pohled na Kotouč v roce 1998

vyhynulý jasoň červenoooký, poddruh strambergensis (Botanická zahrada Štramberk)

rozrazil rakouský

bučina na západním svahu Kotouče

Národní přírodní památka Šipka

byla vyhlášena **9. ledna 1960** na ploše 29 hektarů v katastrálním území Štramberk k ochraně významného archeologického naleziště a lokality reliktní květeny.

Impulem k ochraně byla snaha místních obyvatel a muzejníků o **záchranu zbytku vrchu** Kotouč a Národního sadu před překotně se rozvíjející těžbou vápence v první polovině 20. století.

Geologie území

Geologickým podkladem velké části chráněného území jsou vysoce čisté a částečně zkrasovělé **druho-horní vápence**, pouze severní úbočí hlavního vrcholu je tvořeno pískovci těšínsko-hradištského souvrství. Štramberské vápence jsou pozůstatkem druhohorního **korálového útesu**, rostoucího v teplém tropickém moři. Dnes jsou tyto vápence jedním z **nejbohatších nalezišť zkamenělin** v Evropě. Bylo zde nalezeno okolo 1000 druhů mořských živočichů.

Archeologické naleziště

Vrch Kotouč svými bělostnými útesy přitahoval pozornost člověka již od teplých období poslední doby ledové, jak prokázaly četné archeologické nálezy. Nejvýznamnější nález učinil v roce 1888 **Karel J. Maška** při prokopávání usazenin v jeskyni Šipka. Na okraji ohniště starého přes 30 000 let nalezl **zlomek čelisti neandertálského dítěte**. Nález je o to pozoruhodnější, že byl učiněn pouze 24 let po nálezu lebky a kostí v Neanderthallu v Německu.

Z Maškových vykopávek pocházelo i **několik set** kamenných nástrojů a asi 80 000 kostí 130 druhů živočichů včetně jeskynních medvědů, lvů, hyen, mamutů a srstnatých nosorožců.

Historické osídlení

Lidé v průběhu věků osidlovali Kotouč pravidelně a své stopy zde zanechala téměř každá pravěká kultura. Největšího rozmachu dosáhlo osídlení v **mladší době bronzové**, kdy se na vrcholovém plató nacházelo

hradiště s akropolí 20 hektarů velkou, které mělo kultovní význam. Hradiště zaniklo pravděpodobně v souvislosti s nájezdy Skytů na přelomu 6. a 5. století před naším letopočtem. Kotouč byl znovu osídlen na přelomu letopočtu Kelty. Část nálezů dokládá dálkový obchod mezi Baltem a Středomořím a poukazuje na značný význam zdejšího opevněného mocenského centra, strážícího jednu z větví Jantarové stezky.

Další přímé doklady lidské přítomnosti na Kotouči pocházejí až z období středověké kolonizace ve 13. století, kdy byla v blízkosti dnešní studánky Míru založena **osada** a na Jurově kameni a na Kotouči byly založeny dva **středověké hrádky**. Po odeznění této vlny osídlení se většina lidských aktivit přesunula na území dnešního města a Kotouč se stal pouze útočištěm v dobách nebezpečí. Z druhé poloviny 15. století pochází **penězokazecká dílna** nalezená Maškou v dnes již odtěžené jeskyni Čertova díra. Náhorní plató bylo využíváno jako pastvina.

Po roce 1669 byla jezuita v rámci rekatolizace panství obnovena tradice náboženských poutí. Kotouč byl

přejmenován na *Horu Olivetskou*, byly zde vystavěny dva **poutní kostely** a zřízena **křížová cesta** z Nového Jičína. Oba kostely byly zrušeny za náboženských reforem Josefem II. a následně zbořeny. Pozůstatkem po dřívější slávě poutního místa je několik dochovaných zastavení křížové cesty, například kaplička s valašským betlémem při vstupu do Národního sadu.

Těžba vápence a ochrana přírody

Poslední etapa lidské působnosti na Kotouči je ve znamení snahy o jeho co největší hospodářské využití a na druhou stranu i o jeho záchranu. V roce 1880 byl na jižním úpatí Kotouče otevřen bratry Guttmanny **lom na vápenec**, který se brzy po založení stal největším v Rakousko-Uhersku. Největšího rozmachu těžby dosáhl **v 50. a 60. letech 20. století**. Tehdy došlo k **odtěžení** jeskyně Psí kostelík a k **likvidaci** celé plochy hradiště na náhorním plató a botanicky hodnotné západní straně Kotouče.

Již ve 20. letech 20. století si místní byli vědomi

hodnot území a jeho rychlého zániku a iniciovali vydání série odborných publikací s výsledky bádání z území Štramberka a Kotouče. Mimoto byl v roce 1922 na části Kotouče otevřen **Národní sad**, koncipovaný jako galerie v přírodě s bustami významných osobností českých národních dějin a kultury.

Snahy o záchranu přírodních a kulturních hodnot Kotouče vyústily v roce 1960 v již zmiňované vyhlášení zbytku Kotouče za zvláště chráněné území.

I přes dlouhodobé snahy o ochranu se nepodařilo v první polovině 20. století zabránit zániku významné archeologické lokality **pravěkého hradiště** ani vyhubení mnoha jedinečných druhů organismů.

Nosatec *Hypera libanotidis* je znám pouze z nálezů z Kotouče z roku 1896, kdy byl odchován ve více než tisíci kusech z larev a kukel sbíraných R. Fritschem z Nového Jičína na žebřici pyrenejské. I přes velkou snahu se jej již nikdy nepodařilo nalézt.

Rovněž **vyhynuly** teplomilné druhy rostlin jako například **devaterníček skalní**, **kakost lesklý**, **žluťucha**

menší nebo **čistec německý**. Seznam vyhynulých druhů rostlin Štramberska má dnes 40 položek. V mnoha případech je to ztráta nenahraditelná, neboť rostliny zde měly ojedinělý výskyt mimo svůj souvislý areál výskytu a vytvářely zde specifické formy.

Stejný osud potkal okolo roku 1930 i endemický **poddruh jasoně červenookého** (*Parnassius apollo* ssp. *strambergensis*), který vyhynul kvůli likvidaci lokalit výskytu těžbou v lomech a upuštěním od pastvy koz, které udržovaly výslunné stráně v bezlesém stavu.

I přes tyto ztráty je význam území vysoký a mnohé druhy rostlin a živočichů zde mají ojedinělý výskyt v České republice.

Pouze na jediném balvanu v porostu o několika decimetrech čtverečních **přežila lipnice tlustonohá**, která se zde vyskytuje na jediném místě v ČR. Po více než dvaceti letech se v roce 2004 podařilo na území NPP objevit **rozrazil rakouský**, který dlouhá léta unikal pozornosti na nepřístupném místě a přežil pouze ve dvou trsech.

amonit (Muzeum Zdeňka Buriana)

ramenonožec

Karel J. Maška

Šípecká čelist

útroby jeskyně Šipka

altánek s bustou Leoše Janáčka v Národním sadě

dnes již odtěžená jeskyně Psí kostelík

vyhynulý nosatec

árón východní

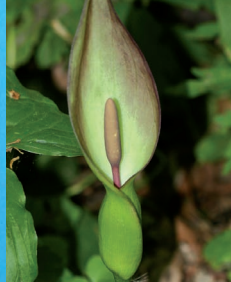
lýkovec jedovatý

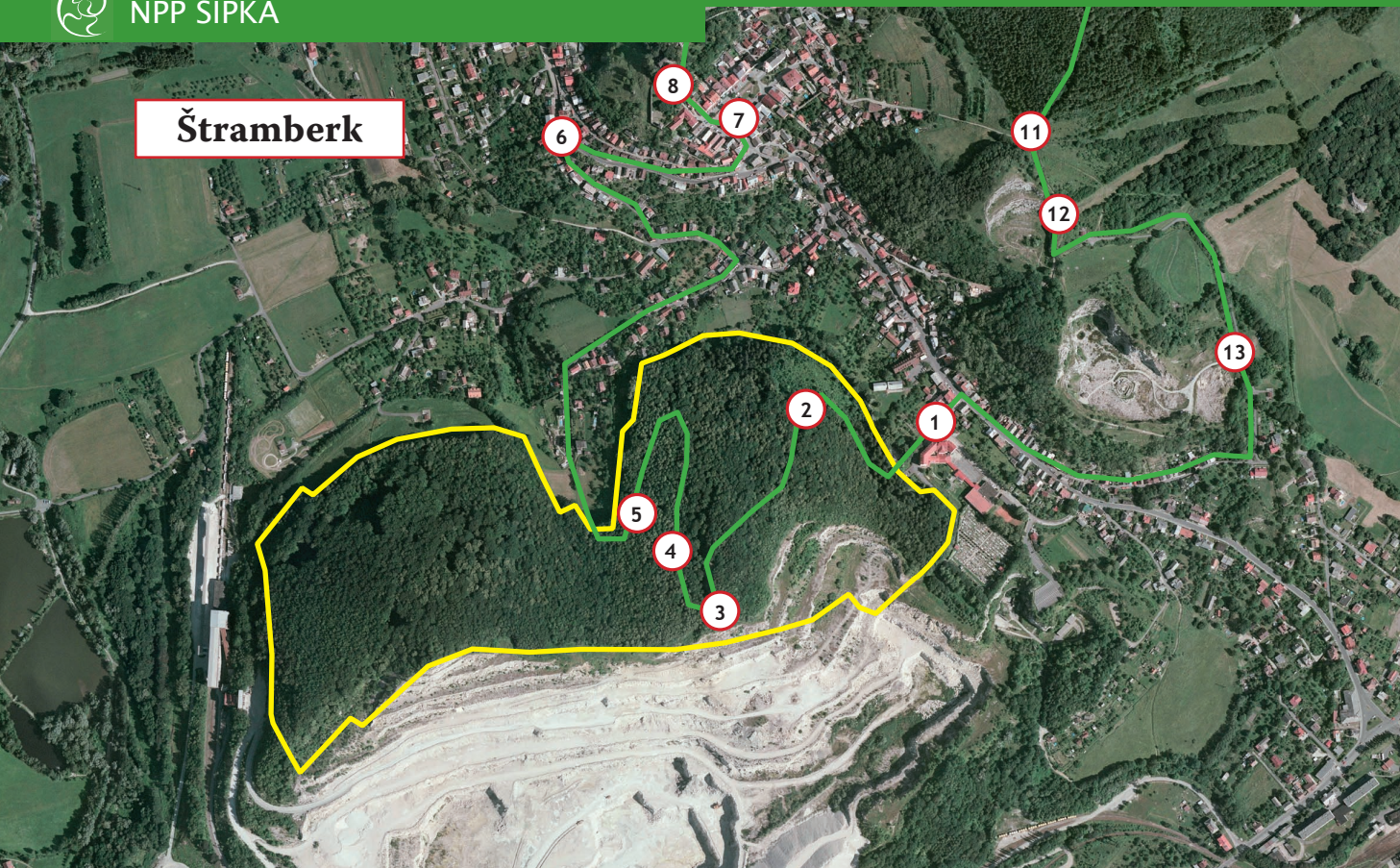
lilie zlatohlávek

drnavec lékařský

kruštík drobnolistý

vstavač mužský

Štramberk

Legenda:

- hranice NPP Šipka
- 1 trasa Lašské naučné stezky Štramberkem a číslo zastavení

Zastavení NS: 1 - Národní sad, 2 - Jeskyně Šipka, 3 - Kotouč, 4 - Jurův kámen, 5 - Plánava, 6 - Horní Bašta, 7 - Náměstí, 8 - Zámecký vrch-Trúba, 9 - Skála Rudý (*mimo mapu*), 10 - Bílá hora (*mimo mapu*), 11 - U Panny Marie, 12 - Horní Kamenárka, 13 - Botanická zahrada a arboretum

vyznačení chráněného území na letecké mapě

Území NPP je dnes z velké části tvořeno **lesem**. Část lesa byla v minulosti negativně ovlivněna dosadbou nepůvodních druhů dřevin, jako je smrk ztepilý nebo borovice černá. V neovlivněných porostech jsou zastoupeny převážně **bučiny**, **květnaté bučiny** a v malé míře i **suťové lesy**. V těchto přírodě blízkých porostech nalezneme mimo jiné i árón východní, lýkovec jedovatý, **lilii zlatohlávek**, **drnavec lékařský** nebo vzácné **bělozářku větvitou**. Nalezneme zde i četné zástupce orchidejí, mezi jinými i vzácný **kruštíků drobnolistý**, **vstavač bílý**, **vstavač mužský**, **vemeník zelenavý** nebo **okrotici bílou**.

Kromě vyšších rostlin zde můžeme najít i pozoruhodné mechorosty a kapradiny. Za všechny lze uvést například drobnou kapradinu **bukovinec osladičo-**

vitý, rostoucí v portálu jeskyně Šipky, nebo mech **podnožitka meklenburská bavorská**, rostoucí zde ve stinných partiích lesa na jednom z pěti míst v České republice. Z hub se zde můžeme setkat s nápadnou, ale smrtelně jedovatou **vláknicí začervenalou**, vzácnou **bedlou Bucknallovou** zapáchající intenzivně po svítiplynu, vzácným, ale nepoživatelným **hříbem skvrnitým** s nepříjemným karbolovým zápachem nebo **kačenkou českou**.

Zdejší lesy jsou útočištěm pro mnoho druhů živočichů vázaných na staré listnaté stromy. Žije zde mimo jiné **datel černý**, strakapoud velký, strakapoud malý nebo **holub doupnák**. V trouchu v dutinách stromů žijí larvy mnoha ohrožených druhů brouků, například **roháčka kozlíka**, **roháčka kovového** nebo **zdobence zelenavého**, jehož dospělce můžeme za slunných letních dnů zahlédnout na různých okoličnatých rostlinách.

Z Kotouče pochází i několik **unikátních nálezů** dvoukřídlých vázaných na teplé vápencové oblasti. Jsou to například **Dicranomyia transsilvanica** se čtyřmi

lokalitami v ČR nebo **Elliptera hungarica**, hojně se vyskytující na vlhkých skalách Jurova kamene na jediném místě v ČR.

Mimo hodnotná lesní společenstva se na území NPP nacházejí i zbytky pro Kotouč dříve typické **vegetace suchomilných trávníků** a **vegetace skalních štěrbin**. Nejhodnotnější porosty jsou na bezlesém temeni **Jurova kamene** a na zbytku západní stráně Kotouče.

Z trav zde můžeme najít kostravu sivou, bojínku tuhou a strdivku brvitou. Dále zde roste devaterník vejčitý, čistec přímý, **lomikámen vždyživý**, **lomikámen tříprstý**, **violka trojbarevná skalní** či **dvojštítek hladkoplodý**, který zde má svou nejsevernější lokalitu na Moravě. Na okraji lomu můžeme nalézt i velmi drobnou kapradinu vratičku měsíční.

Na tato travní společenstva jsou vázáni nejrůznější živočichové. Živné rostliny zde nalézá **soumračník skořicový** žijící na krvavcích, **soumračník čárkovaný**, okáč bojínkový nebo otakárek fenyklový. Na okoličnatých rostlinách či hlozích lze zastihnout i zlatohlávku tmavého, jehož larvy žijí na kořenech trav.

dvojštítek hladkoplodý

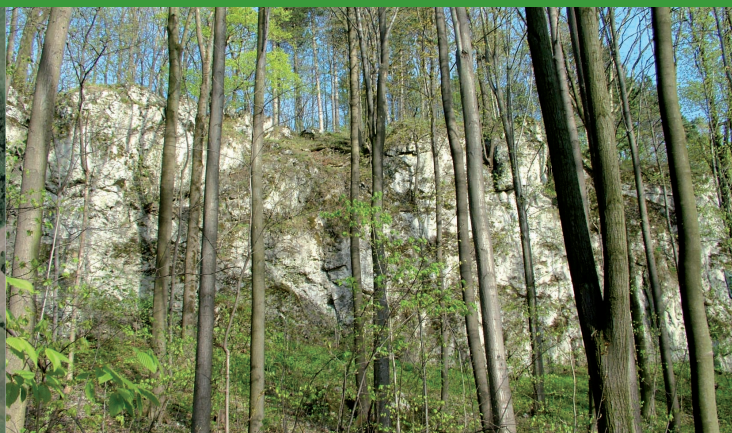
violka trojbarevná skalní

lomikámen tříprstý

roháček kozlík

soumračník skořicový

datel černý

Jurův kámen

zdobenec zelenavý

výr velký

ještěrka obecná

užovka hladká

Mimoto lze zahlédnout i **ještěrky obecné** nebo jejich predátory, **užovky hladké**. Na nepřístupných skalách Kotouče každoročně hnízdí naše největší sova **výr velký** a několik párů krkavců velkých.

Okrajová část NPP Šipka se stala v roce 1986 místem **znovuvysazení** jasoně červenookého. Díky práci ZO ČSOP Apollo dnes můžeme obdivovat tohoto motýla na všech tradičních štramberských lokalitách. Dnešní štramberská populace pochází ze Slovenska z Malé Fatry, konkrétně ze Strážovských vrchů. Velikost štramberské populace se po dvaceti letech ustálila asi na 800 až 1000 jedinců.

V NPP Šipka čeká na vnímavého návštěvníka mnoho zajímavých zážitků a jistě stojí za to najít si čas na její návštěvu.

GEOPARK
PODBESKYDÍ

Geopark je turisticky přitažlivé území s vědecky významným geologickým dědictvím • Geopark není kategorií chráněného území • Posláním geoparku je chránit geologické dědictví a to zejména prostřednictvím jeho trvale udržitelného a šetrného využívání

Informace o Geoparku Podbeskydí najdete na www.geoparkpodbeskydi.cz

Tento leták je součástí tématické skupiny *Přírodní zajímavosti*

Tento materiál vznikl v rámci projektu „Rozvoj environmentálního poradenství EPIC v Moravskoslezském kraji“, který je realizován Moravskoslezským krajem za přispění Státního fondu životního prostředí České republiky a Ministerstva životního prostředí ČR.

Vydalo: Občanské sdružení Hájenka ve spolupráci s Moravskoslezským krajem ■ Text: Dalibor Kvita ■ Foto: Dalibor Kvita, Petr Kocián, Petr Jaš ■ Náklad: 4 000 ks ■ 1. vydání, 2011

Národní přírodní památky Šipka